

Кокун О.М. Особливості прояву стресостійкості майбутніх фахівців соціономічних професій [Електронний ресурс] / О. Кокун, Дубчак Г. // Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal. – 2016. – № 03 (11) . –

Режим доступу: http://sp-sciences.io.ua/s2573969/kokun_oleg_dubchak_halyna_2016

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

УДК 159.9:378-051

Кокун, Олег,

доктор психол. наук, професор,

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України (Україна, Київ),

заступник директора з науково-інноваційної роботи,

kokun@voliacable.com

Дубчак, Галина,

кандидат психологічних наук, доцент,

Інститут психології ім. Г.С.Костюка НАПН України(Україна, Київ),

докторантка,

g.dubchak@mail.ru

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена актуальній проблемі вивчення стресостійкості майбутніх фахівців соціономічних професій. На основі аналізу результатів емпіричного дослідження виявлено психологічні особливості типів поведінки в стресовій ситуації, інтернальності, індексу ресурсності, оцінок втрат і надбань персональних ресурсів та специфіку цих проявів у сучасних студентів вищих та середніх навчальних закладів. З'ясовано, що для сучасних студентів характерним є високий та середній рівень оцінки персональних ресурсів: середня оцінка персональних надбань є істотно вищою, ніж оцінка втрат. Виявлено істотну залежність між статтю та оцінками персональних втрат; рівнем інтернальності і показниками ресурсності; локусом контролю та типом поведінки в стресовій ситуації.

Ключові слова: професійна підготовка, студенти, стрес, стресостійкість, персональні ресурси, оцінка втрат і надбань персональних ресурсів, типи поведінки в стресовій ситуації, локус контролю.

THE FEATURES OF STRESS RESISTANCE MANIFESTATIONS OF FUTURE SPECIALISTS OF SOCIONOMIC PROFESSIONS

Kokun, Oleg,

Doctor of Psychology, Professor,

G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Deputy Director for research and innovation,

kokun@voliacable.com

Dubchak, Halyna,

PhD, Assistant Professor,

G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine),

habilitation candidate,

g.dubchak@mail.ru

SUMMARY

The Article concerns the actual problem of studying stress resistance of future specialists of socio-economic professions. Based on the analysis of the results of empirical research there are revealed the psychological features of types of behaviour in stressful situations, internal-external locus of control, index of resourceness, evaluation of losses and gains of personal resources and the specifics of their manifestations in modern university and vocational schools students. It was found that modern students are characterized by a high and average level of assessment of personal resources: average evaluation of personal gains is significantly higher than the evaluation of losses. It was found the significant correlation between: gender and personal losses assessments; the level of internal locus of control and index of resourceness; the level of internal locus of control and the behaviour type in stressful situation.

Keywords: professional training, students, stress, resistance to stress, personal resources, evaluation of losses and gains of personal resources; types of behaviour in stressful situation, Internal-External Locus of Control.

Постановка проблеми. Проблема професійного здоров'я людини в умовах сьогодення є однією з актуальних. У процесі трудової діяльності фахівець систематично піддається різним психоемоційним впливам, а стрес став природною та невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Нездатність або невміння людини долати стреси є основою для розладу здоров'я або погіршення якості життя в різних сферах. Зокрема, найбільший рівень стресів спостерігається у спеціалістів, які працюють з людьми, їхніми проблемами і потребами. Тому важливим у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій є вивчення особливостей становлення професійної стресостійкості студентів.

Аналіз останніх публікацій. Формування стресостійкості студентів в процесі навчальної діяльності є маловивченою проблемою. Аналіз сучасної психологічної літератури показав, що лише окремі дослідження останніх років пов'язані з навчальною підготовкою студентів. Так, спроби вивчення стресостійкості майбутніх фахівців знаходимо в працях С.О.Гапонової (1994), О.В.Лозгачової (2004), М.С. Корольчука (2006), В.М. Крайнюк (2007), А.Ю.Мальонової (2007), О.М.Кокуна (2012) [3].

Зокрема, структуру особистісного компоненту стресостійкості студентів в ситуації інтелектуальних випробувань і групу психологічних факторів, які гальмують процес розвитку стресостійкості досліджувала М.Л. Хуторна (2007). Т.Г. Бохан (2008) вивчала системні детермінанти стресостійкості у віковому і етнопсихологічному аспектах. Предметом вивчення О.Л.Марковець (2005) стали психологічні особливості професійного стресу та попередження його виникнення у майбутніх вчителів. Характеристики спілкування в процесі адаптації до стрес-факторів навчального процесу досліджувала Т.В. Середа (1987). Незважаючи на наявність і високий теоретичний і методичний рівень проаналізованих нами досліджень слід констатувати, що основна увага в них приділяється лише окремим проблемам адаптації як соціально-психологічного процесу.

Формулювання мети статті. Метою статті є вивчення психологічних особливостей проявів стресостійкості сучасних українських студентів, що навчаються за соціономічними професіями.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З метою вивчення особливостей стресостійкості майбутніх фахівців соціономічних професій нами було проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь 198 студентів професійних училищ та вищих навчальних закладів м. Чернівці (Україна), серед яких студенти університету склали 113 осіб, а професійних училищ – 85. Вік досліджуваних студентів – від 16 до 38 років ($M=19,21$; $SD=4,36$). Середній вік студентів вищих навчальних закладів ($20,60 \pm 5,23$) є істотно вищим, ніж професійних училищ ($17,23 \pm 0,87$) ($p < 0,001$). Серед досліджуваних було 96 чоловіків та 102 жінки. Розподіл досліджуваних за спеціальностями, статтю та типом навчальних закладів представлено в таблиці № 1.

Таблиця 1

Розподіл студентів за професіями, типами навчальних закладів та статтю

Показники		Студенти СНЗ			Студенти ВНЗ			
		1	2	3	4	5	6	7
N		27	26	32	30	28	30	25
%		14	13	16	15	14	15	13
Чоловіки	N	12	12	15	16	13	14	14
	%	44	46	47	53	46	47	56
Жінки	N	15	14	17	14	15	16	11
	%	28	17	26	24	27	26	22

Примітки: Студенти: 1 – фельдшери, медичні сестри; 2 – продавці; 3 – офіціанти, бармени; 4 – вчителі історії; 5 – юристи; 6 – соціальні педагоги; 7 – психологи;
СНЗ – середній навчальний заклад, ВНЗ – вищий навчальний заклад;

Тест хі-квадрат показав гомогенність груп студентів за статтю, спеціальністю та типом навчального закладу ($p \geq 0,05$; n_i).

У дослідженнях було використано опитувальники: локусу суб'єктивного контролю (Є. Бажин, Є. Голинкіна, А. Еткінд, 1984), «Втрат і надбань персональних ресурсів» (Н. Водоп'янова, М. Штейн), самодіагностики типу поведінки в стресовій ситуації (Бойко В.В.).

Особистісний опитувальник локусу суб'єктивного контролю призначений для діагностики його інтернальності – екстернальності (Є. Бажин, Є. Голинкіна, А. Еткінд, 1984) [1].

Опитувальник «Втрат і надбань персональних ресурсів» (ОВПР) розроблений Н. Водоп'яною і М. Штейн на основі ресурсної концепції психологічного стресу С. Хобфолла, згідно якої психологічний стрес і ризик хвороб адаптації виникають при порушенні балансу між втратами і здобутками персональних ресурсів. Автори методики вважають, що чим вищий є індекс ресурсності особи, тим більше збалансовані життєві розчарування та досягнення, вищий адаптаційний потенціал особистості і менша стресова вразливість. Окрім індексу ресурсності особи нами були проаналізовані показники "втрати ресурсів" і "придбання ресурсів", які відповідають сумі балів по першій і другій частині опитувальника [2].

Опитувальник самодіагностики типу поведінки в стресовій ситуації (Бойко В.В.) дозволив нам визначити типи поведінки А, В та А/В, тобто виявити, як студенти вузу реагують на стрес та наскільки є схильними до впливу стресогенних факторів [4].

Результати перевірки психометричних властивостей використаних методик свідчать про їх високу надійність, специфічність і валідність. Математико-статистичні процедури з аналізу результатів дослідження проводилися з використанням комп'ютерної статистичної програми SPSS (критерій t-Student, дисперсійний, кореляційний аналіз).

Порівняльний аналіз типу поведінки студентів в стресовій ситуації. Опитувальник самодіагностики типу поведінки в стресовій ситуації (Бойко В.В.) дозволив з'ясувати, що домінуючим у поведінці студентів є проміжний тип А/В (див. табл. 2). Приблизно однакова кількість студентів демонструє типи поведінки А та В.

Таблиця 2

Аналіз типів поведінки студентів в стресовій ситуації

Типи поведінки	%	М	σ	p
Тип В	20,7	63,72	10,45	0,001
Тип А/В	57,6	87,02	6,16	
Тип А	21,7	108,07	5,26	

Так званий стереотип поведінки А може спричинити схильність студентів до різних захворювань і саме певні риси характеру і погляди людини стають першопричиною стресових симптомів. Водночас стереотип поведінки В рідше призводить до виникнення психологічних проблем у процесі взаємодії між людьми. Це означає, що студенти, які належать до типу В чи А/В є такими ж активними, продуктивно працюють та досягають бажаного, як і люди типу А, однак без агресивності, нетерпіння, зберігаючи само опанування і здатність розслабитися.

Наступним кроком нашого аналізу було порівняння досліджуваних груп студентів за типом навчального закладу (див. табл. 3).

Аналіз типів поведінки в стресовій ситуації студентівСНЗ і ВНЗ

Типи поведінки	СНЗ			ВНЗ			t	p
	%	М	σ	%	М	σ		
Тип В	29,4	60,84	12,8	14,2	66,00	7,61	-1,563	0,127
Тип А/В	48,2	88,51	6,82	64,6	86,16	5,63	-1,977	0,051
Тип А	22,4	109,04	5,56	21,2	106,56	4,51	1,639	0,109

Примітки: як у таблиці 1.

Наведені у таблиці дані свідчать про те, що для сучасних українських студентів як вищих навчальних закладів, так і професійних училищ, домінуючим є тип поведінки А/В, однак у студентів вузів він виявляється в поведінці значно частіше, ніж у студентів професійних училищ (відповідно 64,6% та 48,2%). Тип поведінки А проявляється з однаковою частотою у студентів вищих і середніх навчальних закладів. Дещо несподіваними виявились результати аналізу поведінки типу В. У нашому дослідженні з'ясувалося, що студенти професійних училищ в стресовій ситуації двічі частіше виявляли такий тип поведінки, порівняно зі студентами вищих навчальних закладів. Однак, виявлені відмінності виявились статистично не значущими ($p > 0,05$).

Наступним кроком нашого аналізу було порівняння емпіричних даних типів поведінки студентів за статтю (див. табл. 4).

Аналіз типів поведінки в стресовій ситуації за статтю

Типи поведінки	Хлопці			Дівчата			t	p
	%	М	σ	%	М	σ		
Тип В	14,6	64,36	12,29	26,5	63,05	8,352	3,651	0,001
Тип А/В	62,5	87,93	6,01	52,9	85,98	6,215	-1,699	0,092
Тип А	22,9	104,4	4,07	20,6	109,96	4,848	-0,412	0,683

Вище наведені дані показують, що спільним у стресових ситуаціях типом поведінки хлопців та дівчат є домінуючий тип А/В. Суттєві відмінності виявились у типах поведінки А і В: у стресових ситуаціях дівчата частіше виявляють стереотип В, тоді як хлопці – стереотип А. Ці відмінності, на нашу думку, можна пояснити гендерними особливостями виховання хлопців та дівчат.

На основі аналізу критерію t-Student виявлено значущі відмінності лише в одному типі поведінки хлопців та дівчат: стереотип В, який зараховують до конструктивних, частіше проявляється в поведінці дівчат, ніж хлопців ($p < 0,001$). За іншими типами поведінки в стресовій ситуації відмінності статистично не значущі ($p > 0,05$).

Цікавим виявився аналіз результатів дослідження за спеціальностями, за якими студенти здобувають освіту (див. таблиці 5-6).

Таблиця 5

Аналіз типів поведінки в стресовій ситуації за спеціальностями студентів

Типи поведінки	СНЗ (%)			ВНЗ (%)			
	1	2	3	4	5	6	7
Тип В	29,6	30,8	28,1	6,7	17,9	23,3	8,0
Тип А/В	51,9	46,2	46,9	60,0	53,6	63,3	84,0
Тип А	18,5	23,1	25,0	33,3	28,6	13,3	8,0

Примітки: як у таблиці 1.

Частотний аналіз даних, наведених у таблиці 5 показав, що для сучасних українських студентів у стресових ситуаціях характерним є домінування стереотипу поведінки А/В, причому найчастіше він проявляється у майбутніх психологів, а найменш – у продавців та офіціантів-барменів (відповідно 84% та близько 46%). Тип поведінки В домінує близько у 30 % студентів-фельдшерів та медичних сестер, продавців та офіціантів-барменів; найменш – у психологів та істориків (6,7 % та 8 %).

Тип поведінки А найчастіше виявляється у студентів-істориків (33,3 %), а найменш – у психологів (8%). Виявлені відмінності в поведінці досліджуваних студентів, на нашу думку, можна пояснити специфікою їхнього навчання: у майбутніх фахівців допомагаючих професій у стресових ситуаціях більш вираженим є стереотип В, тоді як у юристів та істориків стереотип А. Однофакторний дисперсійний аналіз для незалежних вибірок показав, що виявлені відмінності є істотними для стереотипу поведінки А/В. За іншими типами поведінки відмінності статистично не значущі ($p > 0,05$).

Таблиця 6

Показники поведінки в стресовій ситуації за спеціальностями студентів

Типи поведінки		СНЗ (%)			ВНЗ (%)				p
		1	2	3	4	5	6	7	
Тип А	М	106,25	111,38	109,44	101,50	108,80	105,71	109,00	0,14
	σ	6,777	4,207	4,876	2,121	3,962	3,348	5,657	
Тип А/В	М	87,57	90,58	87,73	84,78	84,13	88,84	86,38	0,06
	σ	6,548	6,259	7,554	6,404	6,174	5,814	3,278	
Тип В	М	70,80	52,50	60,88	66,60	67,38	63,75	62,00	0,57
	σ	6,261	4,139	11,34	6,328	10,86	5,058	4,450	

Примітки: як у таблиці 1.

Порівняльний аналіз втрат та надбань персональних ресурсів студентів. Аналізуючи результати опитувальника ОВІР ми, передусім, звернули увагу на оцінки студентами втрат і надбань персональних ресурсів. Результати аналізу представлено в таблиці 7.

Таблиця 7

Оцінки студентами втрат і надбань персональних ресурсів

Показники		Надбання	Втрати	t	p
Оцінки	M	96,43	84,47	3,799	0,001
	σ	23,61	26,17		

Вище наведений у таблиці аналіз показав, що середня оцінка можливих надбань ($M=96,43$; $\sigma=23,61$) є істотно вищою, ніж середня оцінка можливих втрат персональних ресурсів ($M=84,47$; $\sigma=26,17$), d Cohena=0,34. Це означає, що студенти, оцінюючи двічі ті ж самі життєві ситуації за останні півроку життя (як втрати і як надбання), приписували їм вищі оцінки як надбанням, ніж як можливим втратам.

Наступним кроком нашого аналізу було порівняння емпіричних даних за статтю. Результати аналізу представлено в таблиці 8.

Таблиця 8

Оцінки студентами втрат і надбань персональних ресурсів за статтю

Оцінки	Дівчата		Хлопці		t	p
	M	σ	M	σ		
Надбання	98,08	25,90	94,12	20,00	0,915	0,362
Втрати	76,03	28,62	96,22	16,38	4,528	0,001

На основі аналізу критерію t-Student для незалежних груп виявлено значущі відмінності в оцінках молоддю втрат персональних ресурсів: оцінки дівчат є статистично нижчими ($M=76,03$, $\sigma=28,62$), ніж оцінки хлопців ($M=96,22$, $\sigma=16,38$) ($p < 0,001$). Значення d Cohena=0,91 і вказує на сильну залежність між статтю і оцінками втрат персональних ресурсів. За показниками надбань персональних ресурсів відмінності статистично не значущі ($p>0,05$).

Також ми вирішили проаналізувати показники надбань і втрат персональних ресурсів окремо для хлопців і окремо для дівчат (див. табл. 8).

Аналіз критерію t-Student показав, що існують значущі відмінності в оцінках дівчатами втрат та надбань персональних ресурсів: вони істотно вище оцінюють свої надбання ($M=98,08$, $\sigma=25,90$), ніж втрати ($M=76,03$, $\sigma=28,62$), d Cohena=0,54. У хлопців за показниками надбань та втрат відмінності статистично не значущі ($p>0,05$). Частковим поясненням виявленої залежності може бути існування механізмів психологічного захисту та феміністичних тенденцій в сучасній культурі: прагнучи бути успішними, дівчата більше уваги звертають на свої успіхи та надбання, і менше зосереджуються на своїх втратах. Також можуть існувати відмінності в тому, що хлопці та дівчата вважають за надбання, а що – за втрати персональних ресурсів.

Ми також вирішили проаналізувати показники надбань і втрат персональних ресурсів окремо для студентів середніх та вищих навчальних закладів (див. табл. 9).

Аналіз втрат і надбань персональних ресурсів студентів СНЗ і ВНЗ

Показники		Надбання	Втрати	t	p
СНЗ	М	91,33	101,17	1,83	0,126
	σ	15,62	17,47		
ВНЗ	М	96,16	84,68	-3,31	0,001
	σ	21,70	25,42		

Аналіз критерію t-Student показав, що існують значущі відмінності в оцінках студентами вищих навчальних закладів втрат та надбань персональних ресурсів: вони істотно вище оцінюють свої надбання (М=6,16, σ=21,70), ніж втрати (М=84,68, σ=25,42), d Cohena=0,36. У студентів середніх навчальних закладів за показниками надбань та втрат відмінності статистично не значущі (p>0,05).

Таблиця 10

Порівняльний аналіз втрат і надбань персональних ресурсів студентів

Оцінки	СНЗ		ВНЗ		t	p
	М	σ	М	σ		
Надбання	91,33	15,62	96,16	21,70	-1,558	0,123
Втрати	101,17	17,47	84,68	25,42	0,534	0,595

Примітки: як у таблиці 1.

Аналіз втрат та надбань персональних ресурсів досліджуваних груп студентів ВНЗ та СНЗ за типами навчальних закладів (див. табл. 10), а також за майбутніми професіями не виявив істотних відмінностей, тому в подальшому ми не брали їх до уваги (p<0,05).

Порівняльний аналіз рівня ресурсності студентів (за методикою ОБПР). Черговим кроком нашого дослідження став аналіз рівня ресурсності студентів, який свідчить про адаптаційні можливості студентів. Результати аналізу представлено в таблиці 11.

Таблиця 11

Рівні ресурсності студентів за методикою ОБПР

Показники	%	М	σ
Низький	5	0,74	0,066
Середній	30	0,98	0,072
Високий	65	2,05	0,95

Вище наведені дані частотного аналізу показують, що для сучасних студентів характерним є високий та середній рівень ресурсності.

В своєму аналізі ми прослідкували, чи залежить індекс ресурсності від статі студентів. Результати аналізу представлено в таблиці 12.

Рівні ресурсності студентів за статтю

Показники	Хлопці			Дівчата			t	p
	%	M	σ	%	M	σ		
Низький	11,5	0,76	0,025	4	0,69	0,10	4,061	0,001
Середній	29	0,96	0,05	19,5	1,00	0,84		
Високий	59,5	1,32	0,01	76,5	2,34	0,99		

Вище наведені дані показують, що існують істотні відмінності в рівнях ресурсності хлопців і дівчат: індекс ресурсності дівчат є статистично вищим ($M=1,58$, $\sigma=0,96$), ніж у хлопців ($M=0,98$, $\sigma=0,18$). Значення d Cohena=1,21 і вказує на дуже сильний зв'язок між статтю і рівнем ресурсності студентів, а отже, можна стверджувати, що дівчата є більш стресостійкими, ніж хлопці.

Також ми вирішили проаналізувати показник ресурсності студентів вищих і середніх навчальних закладів.

Таблиця 13

Рівні ресурсності студентів за статтю

Рівень ресурсності студентів	СНЗ		ВНЗ		t	p
	M	σ	M	σ		
	0,90	0,12	1,29	0,76		

Примітки: як у таблиці 1.

Як бачимо з таблиці 13 рівень ресурсності студентів ВНЗ ($M=1,29$, $\sigma=0,76$) є вищим, ніж у студентів СНЗ ($M=0,90$, $\sigma=0,12$), однак ці відмінності виявились статистично не істотними ($p>0,05$).

Порівняльний аналіз рівня інтернальності студентів за показниками методики Дж. Роттера.

Значний інтерес, на наш погляд, становить аналіз результатів дослідження локусу контролю.

Наведені у таблиці 14 дані показують, що у групах досліджуваних студентів переважає внутрішній локус контролю. Особливо вираженим він є у групі студентів-психологів, що, очевидно, пояснюється специфікою їхнього навчання. Високий відсоток студентів з внутрішнім локусом контролю виявлено у соціальних педагогів, що також можна пояснити специфікою їхнього навчання, та студентів-істориків. Отже, більшість важливих подій у житті студентів є результатом їх власних дій, вони можуть ними керувати, і, таким чином, відчувати свою відповідальність за ці події і за те, як складається їхнє життя в цілому.

Таблиця 14

Рівні інтернальності студентів за типами навчальних закладів (%)

Показники	Студенти СНЗ			Студенти ВНЗ			
	1	2	3	4	5	6	7
Екстернальність	37,5	58	47	29	50	23	7
Інтернальність	62,5	42	53	71	50	77	93

Примітки: як у таблиці 1.

Відомо, що локус контролю особистості, є універсальним по відношенню до будь-яких типів подій і ситуацій, з якими їй доводиться стикатися, тобто, один і той же тип контролю характеризує поведінку цієї особистості як у випадку невдач, так і у сфері досягнень, причому це рівною мірою стосується різних сфер соціального життя.

Заслугове на увагу факт, що в групах студентів - майбутніх продавців та юристів більш вираженим є екстернальний локус контролю, що характеризує їх як людей, які не бачать зв'язку між своїми діями і значущими для них подіями життя, не вважають себе здатними контролювати їх розвиток (див. табл. 15). Узагальнення різних емпіричних даних дозволяє говорити про те, що ці студенти можуть мати проблеми у виконанні своїх професійних обов'язків, особливо якщо вони належать до соціономічних професій.

Таблиця 15

Показники інтернальності студентів за типами навчальних закладів

Показники		Студенти СНЗ			Студенти ВНЗ			
		1	2	3	4	5	6	7
Інтернальність	М	22,96	22,65	23,25	25,45	22,43	24,68	28,50
	σ	3,19	3,81	2,78	5,04	3,92	4,10	3,59

Примітки: як у таблиці 1.

Описані вище відмінності є статистично значущими, про що свідчать результати однофакторного дисперсійного аналізу: $F(6,191) = 8,405$; $p < 0,001$. Post hoc тест Scheffe ($p < 0,001$) показав, що групи психологів і істориків статистично істотно відрізняються від інших груп досліджуваних студентів.

Проаналізуємо також співвідношення рівня вираженості інтернальності студентів за статтю та типом навчального закладу (див. табл. 16-17).

Таблиця 16

Кількісні показники локусу контролю студентів
за типами навчальних закладів і статтю (%)

Показники		Екстернальний	Інтернальний
Тип закладу	СНЗ	48	52
	ВНЗ	28	72
Стать	Чоловіки	42	58
	Жінки	31	69

Як бачимо з вище наведеної таблиці, у студентів вищих навчальних закладів домінує внутрішній, а професійних училищ – зовнішній локус контролю. Зазначені відмінності є статистично значущими: $t(196) = -3,722$; $p < 0,001$; $d \text{ Cohena} = 0,53$. Для студентів вищих навчальних закладів $M = 25,20,98$; $SD = 4,67$, тоді як для студентів професійних училищ $M = 22,98$; $SD = 3,22$.

Показники інтернальності студентів за типами навчальних закладів та статтю

Показники		Інтернальність	
		М	σ
Тип навчального закладу	СНЗ	22,98	3,22
	ВНЗ	25,20	4,67
Стать	Чоловіки	24,07	4,51
	Жінки	24,47	4,04

Порівняльний аналіз результатів дослідження за статтю показав, що у переважної більшості чоловіків та жінок більш вираженим є внутрішній локус контролю, однак ці відмінності статистично не істотні.

Порівняльний аналіз результатів дослідження за методикою ОВПР, типу поведінки студентів з локусом контролю. Черговим кроком аналізу стало співставлення рівня інтернальності з типами поведінки в стресовій ситуації та показниками методики ОВПР (див. табл. 18).

Таблиця 18

Співставлення рівня психічної напруги з показниками методики ОВПР

Локус	Надбаньня		Втрати		Індекс ресурсності		Тип поведінки А/В	
	М	σ	М	σ	М	σ	М	σ
Екстернальний	94,52	16,88	89,10	22,20	1,22	0,86	83,90	12,28
Інтернальний	96,23	22,58	84,77	26,14	1,28	0,71	86,40	13,32

Вище наведені дані показують, що існує залежність між локусом контролю і показниками надбань, втрат, індексом ресурсності та типом поведінки в стресовій ситуації. У студентів з інтернальним локусом контролю вищий індекс ресурсності та показник надбань і нижчий – втрат. І навпаки, у студентів з екстернальним локусом контролю нижчий індекс ресурсності та показник надбань і вищий – втрат. Цікавим виявився зв'язок локусу контролю з типом поведінки в стресовій ситуації: у студентів з інтернальним локусом контролю вищі показники поведінки А/В, ніж у студентів з екстернальним локусом контролю. Цю залежність можна пояснити тим, що студенти з інтернальним локусом контролю бачать зв'язок між своїми діями і значущими для них подіями життя та вважають себе здатними контролювати їх розвиток, а тому в їхній поведінці може мати місце стресогенний стереотип А.

Цікавим виявився аналіз кореляційних зв'язків досліджуваних нами параметрів, результати якого представлено в таблиці 19.

Аналіз кореляційних зв'язків досліджуваних параметрів

	1	2	3	4	5	6
1	1	,325**	,179	-,075	-,030	,058
2	,325**	1	,170	-,575**	-,244*	-,320**
3	,179	,170	1	,611**	,114	,086
4	-,075	-,575**	,611**	1	,239*	,377**
5	-,030	-,244*	,114	,239*	1	,086
6	,058	-,320**	,086	,377**	,086	1

Примітки: Показники: 1 – тип поведінки А/В; 2 – втрати; 3 – надбання; 4 – індекс ресурсності; 5 – локус контролю; 6 – стать.

** Кореляція значуща на рівні 0.01; * Кореляція значуща на рівні 0.05.

Як показують наведені вище дані, найсильніші кореляційні зв'язки виявлено за даними шкал методики ОВПР, що свідчить про високі психометричні показники даної методики. У дослідженні виявлено позитивний зв'язок типу поведінки в стресовій ситуації з показником втрат, що означає, що wraz із зростанням стресогенності поведінки зростає показник втрат персональних ресурсів особи.

Існує позитивний зв'язок локусу контролю з індексом ресурсності та негативний зв'язок – з показником втрат: wraz із зростанням індексу інтернальності знижується показник втрат та зростає індекс ресурсності особи. Також виявлено достатньо виражений позитивний кореляційний зв'язок статі з індексом ресурсності та негативний зв'язок з показником втрат, що підтверджується даними вище наведеного аналізу.

Висновки. На основі узагальнення викладеного вище можна зробити наступні висновки:

1. Для сучасних студентів характерним є високий та середній рівень оцінки персональних ресурсів: середня оцінка персональних надбань є істотно вищою, ніж оцінка втрат.
2. Виявлена істотна залежність між статтю і оцінками персональних втрат: оцінки дівчат є статистично нижчими, ніж хлопців. В той же час, дівчата значно вище оцінюють свої надбання, ніж втрати.
3. Виявлено значущий зв'язок між статтю і рівнем ресурсності студентів: індекс ресурсності дівчат є істотно вищим, ніж у хлопців, що може свідчити про більшу стресостійкість дівчат.
4. Виявлено істотну залежність між рівнем інтернальності і показниками ресурсності: у студентів з інтернальним локусом контролю вищий індекс ресурсності та показник надбань і нижчий – втрат. І навпаки, у студентів з екстернальним локусом контролю нижчий індекс ресурсності та показник надбань і вищий – втрат.
5. У студентів з інтернальним локусом контролю вищі показники поведінки в стресовій ситуації, ніж у студентів з екстернальним локусом контролю.

Таким чином, наведені емпіричні дані свідчать про те, що рівень ресурсності людини є пов'язаний з локусом контролю та типом поведінки в стресовій ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бажин Е.Ф., Голынкина, Е.А., Эткинд, А.М. Метод исследования уровня субъективного контроля / Е.Ф. Бажин, Е.А. Голынкина, А.М.Эткинд // Психологический журнал.-1984.- Т. 5.- № 3.- С. 154-162.
2. Водопьянова Н.Е. Психодиагностика стресса / Н.Е.Водопьянова.-СПб.: Питер, 2009.- 336с.
3. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія / О.М.Кокун. - К.: ДП «Інформ.- аналіт. агентство, 2012.- 200 с.
4. Щербатых Ю. В. Экзаменационный стресс / Ю. В. Щербатых. - Воронеж, 2000, 120 с.

REFERENCES:

1. Bazhin E.F., Golyunkina, E.A., Jetkind, A.M. (1984). Metod issledovaniya urovnja subektivnogo kontrolja. Psihologicheskij zhurnal, T. 5.- № 3.- S. 154-162.
2. Vodop'janova N.E. (2009). Psihodiagnostika stressa.SPb., Piter, 336s.
3. Kokun O.M. (2012). Psihologija profesijnogo stanovlennja suchasnogo fahivcja: monografija. K., DP Inform.-analit. agentstvo, 200 s.
4. Shherbatyh Ju. V. (2000). Jekzamenacionnyj stress. Voronezh, 2000, 120 s.